

Nikola G. Lero¹
University of Sheffield,
Institute for Philosophy and Social Theory
Sheffield (United Kingdom)

378.014.242:316.324.8
314.151.3-054.72-057.875:378.017
Original scientific paper
Submitted 06/09/2023
Revised 22/10/2023
Accepted 25/10/2023
doi: [10.5937/socpreg57-46369](https://doi.org/10.5937/socpreg57-46369)

CONCEPTUALIZING *HOMO SENSUS ACADEMICUS MOBILIS*: TOWARDS A PARADIGM SHIFT IN UNDERSTANDING CONTEMPORARY GLOBAL ACADEMIC MOBILITY²

Abstract: Academic mobility is a historical practice that has morphed into a Westernized emblem of our times in the mixture of post-modernity and neoliberal capitalism. Higher education institutions, now bastions of internationalization, have seen exponential growth in academic mobility beyond national and regional limits. This paper challenges and examines the prevalent theoretical views on the subject through a semi-structured literature review and a critical comparative theoretical analysis of current paradigms of academic mobility. It argues their reductionist approaches, which largely disregard academic mobility's emotional, cultural, socio-economic, and neoliberal aspects. As a response, this paper proposes *Homo Sensus Academicus Mobilis*, a novel tripartite conceptual assemblage of *Homo Academicus*, *Academic Capitalism*, and *Emotions on the Move*. This experimental framework situates the participants of academic mobility at its core, mapping main elements that shape their lived experience of academic mobility, from micro to macro level. *Homo Sensus Academicus Mobilis*'s contribution lies in broadening the interdisciplinary vista, embracing a cosmopolitan perspective, and acknowledging emotional work in academic structures and power hierarchies.

Keywords: academic mobility, academic capitalism, Higher Education Institutions, *Homo Sensus Academicus Mobilis*, emotions on the move

¹ lero.nikola1991@gmail.com

² The idea about this paper stems from my graduate studies at Erasmus Mundus Programme EMMIR and my personal academic mobility experience. Later on, fragments of that idea developed into a short graduate paper that was partially presented at the "Western Balkans Youth Conference: We Share the European Goals and Values (WBYS'21)" 2021 in Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. The conference paper was titled: "From Banjaluka to Stavanger - a poetic gaze into a Bosnia 'Homo Sensus Academicus Mobilis' journey of emotions in Erasmus Mundus Programme Emmir".

INTRODUCTION

A sedentary lifestyle is not the natural state of humans; to be on the move is (Deleuze & Guattari, 1988). Actually, “there is nothing we know of that is *not in motion*” (Nail, 2022, p. 11).³ The same applies to countless curious minds who travelled great distances driven by the desire for knowledge, like the Greek sophists centuries ago (Ehrenberg, 2010). However, post-modernity has brought tectonic changes to mobility, making it a trademark of today’s era (Bauman, 1996). Mobility in academia is not an exception.

Higher education institutions (HEIs) became significantly internationalized in the latter half of the 20th century, and the start of the 21st century, under the effects of neoliberal capitalism (Kwiek, 2011; King, Marginson, and Naidoo, 2011). However, some initiatives, like the European Union’s Erasmus scheme had as its primary goal cultural exchange within HEI. Still, there is definitely a considerable growth in the mobility of academics in recent decades, becoming a global phenomenon (Gibbons, 2003), predominantly from periphery and semi-periphery to the countries of the so-called West (Deutschmann, 2017).

The abovementioned rise, which will continue in years to come, has been sparking scholarly interest, leading to diverse theoretical models on the topic. However, they failed to offer a holistic framework that would follow contemporary developments in international academic mobility flows, especially personal and emotional changes during a mobility experience (Czerska Shaw & Krzaklewska, 2021), which are often neglected by the dominant theoretical models (Metcalf, 2017; Richardson & Žikić, 2007). Current transnational higher education is facing multiple challenges both theoretically and methodologically (Tran et al., 2023). A new conceptual framework is needed.

This paper proposes one such framework, titled *Homo Sensus Academicus Mobilis* (HSAM). It derived from qualitative, semi-structured literature review (Snyder, 2019), mapping the main theories, whereas a comparative critical analysis (Lucas & Szatrowski, 2014) compared academic mobility from multiple perspectives and exposed the limitations of previous theories. Aiming to broaden the theoretical scope of what academic mobility incorporates, *HSAM*, an assemblage of the concepts of *Homo Academicus*, *academic capitalism*, and *emotions on the move*, is put forward. Finally, the theoretical analysis applied to the new model examined its core elements.

This research contributes to the current theory on academic mobility on two levels: first, it pinpoints the shortcomings of the current paradigms; and second, it proposes a new framework of analysis. However, the conceptual framework offered in this paper has its own limitations. First, its main focus is on international academic mobility. Second, it provides but a glimpse into some of the previously applied theories. Third and last, *HSAM* should be understood as a conceptual experiment, a signpost pointing to new dimensions in academic mobility, rather than a rigid structure not to be criticized or challenged.

³ Emphasis in italics by the referenced author.

A CRITICAL OVERVIEW OF ACADEMIC MOBILITY THEORETICAL PERSPECTIVES

Academic mobility is a challenging concept to define clearly (Sakhieva et al., 2015). However, although defining international academic mobility remains partly fragmented and context-dependent (Kim, 2017), certain scholarly agreements do exist. For instance, one commonly accepted but relatively broad view states that academic mobility is “the crossing of national borders to study or teach in higher education or engaging in research abroad” (Lanzendorf & Kehm, 2010, p. 559). It includes the mobility of various participants within HEIs, such as students, lecturers, teachers, coordinators, and administrative staff (Pereira Ramos, 2014). Nevertheless, academic mobility is analyzed via numerous theoretical frameworks, from which several paradigms have emerged as the leading ones.

The push-pull paradigm emerges as a leading framework. In the 1960s, Everett S. Lee (1966), proposed that people migrate for a combination of reasons, such as being *pushed* from their home due to factors like social instability and economic hardships, as well as being *pulled* toward a new destination with better economic opportunities and political stability. This framework primarily focuses on comprehending the dual, here vs. there views, that drive mobility motives and choices (Li & Bray, 2007), including academic ones (e.g., Nikou & Luukkonen, 2023). Despite its utilitarian nature, the push-pull paradigm, holding a theoretical pedestal in the migration and mobility fields, greatly opened spaces for upcoming specialized perspectives such as the human capital theory. Likewise, though it might seem to focus predominantly on rational calculations, it is implicit that cultural and emotional factors play a role in the decision-making process.

The human capital theory presents a model characterized by the personal development of mobility participants. This theory emphasizes individual investments in education and training aimed at enhancing productivity and profit-oriented outcomes. As a result, this paradigm delves into ideas like brain transfer and knowledge circulation (Blachford & Zhang, 2014), which were neglected in the push-pull perspective. This paradigm is analytically connected and commonly associated with concepts such as brain gain or brain drain, which are widely implemented in investigating global (Djajić et al., 2018), as well as regional mobility (e.g., in places like the Western Balkans and Eastern Europe), as in the study of Hornstein Tomić (2020).

Linked and theoretically influenced by the human capital model, the social capital model is a paradigm that emphasizes the importance of relational dynamics for those on the move. Based on Pierre Bourdieu's *Forms of Capital* (1986), social capital involves building personal networks that affect the socio-political position of individuals in a specific social environment. This can and is applied to the practices of academic mobility. The hypothesis suggests that students with social networks in host countries are more likely to thrive abroad due to greater access to information, support, and opportunities. The social capital perspective also sheds light on the web of interactions established during mobility experiences (Bauder, 2020), while also examining the intricacies of academic interrelationships (Momeni et al., 2022). Social capital theory was further refined by integrating the model of technological human capital.

The theoretical perspective that blends human and social capital paradigms is the so-called model of scientific and technological human capital. It explores the relationship between researchers and their scholarly connections on multiple levels, stressing out the effects of mobility on cross-border movement that enhances technological knowledge, innovation, and economic development (Jacob & Meek, 2013). For instance, this framework was applied to explain the economic success of highly skilled immigrants in the U.S., which, compared to other countries, achieved more in industry and business-oriented endeavours (World Bank, 2017). As seen, knowledge production and mobility dynamics are contextualized in global political, and economic development, being an analytical step forward. Nevertheless, the technological human capital model is still criticized by scholars of sociocultural paradigms.

Socio-cultural perspective frameworks help make sense of the process of blending cultures, identities, and the dynamics of cross-cultural movements (Smith & Khawaja, 2011). As mobility participants navigate plural socio-cultural contexts, this model becomes an essential tool for analyzing the broader socio-political landscapes and cultural changes in which mobility occurs. This approach goes beyond mere observation; it deconstructs cultural interactions and entrenched social systems that mould academic mobility.

Among the frameworks examining worldwide HEI mobility, each one provides a unique perspective. All the aforementioned theories inherently consider the intersection of political, economic, cultural, and emotional elements, yet on different level and with different level of importance. However, besides their contributions to developing academic thought on the topic, each of the above-mentioned frameworks also has its share of limitations.

The socio-cultural framework, while effective in describing processes such as acculturation and identity synthesis, runs the risk of oversimplifying and essentializing cultures – which is the main drawback of cultural pluralism (Kymlicka, 2014). In addition, it may overemphasize the effects of culture while overlooking other potentially significant factors (i.e., the economics of mobility). The push-pull paradigm simplifies decision-making factors into mere ‘push’ and ‘pull’ forces. For the scholars of this paradigm, there are no in-between spaces in decision-making but only pure rational calculations that create a binary perspective. Further, the human capital model primarily views individuals as capital units in the global HEI market, potentially reducing migration to simplistic categories like brain outflow and gain, thus sidelining the personal and cultural complexities (Fahey and Konwey, 2010). However, concepts like brain drain and brain gain embedded in this theory do implicitly consider the emotional aspects, especially given the significant importance of emotions for returning migrants. Still, a more explicit recognition of the lived experiences of academic mobility participants – a subjective, individual empirical process of experiencing the livelihood of everyday intersections of social, political, cultural and economic context in which that experience occurs (Ellis, 1992) – could strengthen this theory further. On the other hand, the social capital model emphasizes network interconnectedness, which might overshadow individual motivations and agency. Lastly, the technological human capital model, with its wide-ranging scope, risks neglecting the individual nuances of academic journeys and may miss details in its effort to interlink various global mobility elements.

When examining frameworks for academic mobility, each possesses inherent limitations despite its insights. Yet, it is focal to emphasize that the personal journey and real-world

experiences of migrants constitute an underlying dimension of these theories, even if not overtly stated. Still, they are not at the core, or considered as a highly relevant variable of abovementioned theories. The push-pull paradigm, for instance, centres around motives and choices but misses out on personal development aspects which the human capital theory addresses. However, this latter model tends to overlook important elements like the personal networks emphasized in the social capital theory. Meanwhile, the technological human capital model broadens the scope but still lacks considerations of sociocultural paradigms. Collectively, these models often neglect some of the vital facets of academic life—relationships among academia members, HEI hierarchies, the pressures of ‘publish or perish’, and the complexities of academic cultures, among others. Certainly, these faces apply to any member of academia. Yet, for academic mobility participants, it is more demanding, as there are nuanced academic cultural barriers, or language barriers, highly relevant in the anglophone “publish or perish” system. Likewise, while academic migrants are often perceived as privileged, which remains true to a certain point, many academic migrants work on short-term contracts with restricted visa regulations, or postdoctoral positions with limited job security, usually being paid the state-minimum salaries, making long-term planning difficult. Additionally, broader societal factors like capitalism effects, class dynamics, and power hierarchies—pointed out by Bourdieu and Wacquant (2001) – remain sidelined. While these factors are endemic to the dominant capitalist system, their implications manifest distinctly for academic migrants. These individuals grapple with these challenges at an intensified intersection, navigating not just a new country cultural landscape, but also the sublayer of cultural dynamics, hierarchies, and systemic structures of academia in the host country. Hence, it becomes imperative for the HSAM model to emphasize these academic-specific manifestations.

TOWARDS A NEW PARADIGM: UNPACKING THE *HOMO SENSUS ACADEMICUS MOBILIS*

Developing a conceptual outline that would enable comprehensive research into participants of academic mobility is an ambitious endeavour. A narrow approach to such a demanding task invariably neglects the forces that mould their experience. Based on the brief scholarship review on the topic, this section proposes a more holistic, though still experimental, conceptual approach to academic mobility – the *Homo Sensus Academicus Mobilis* (HSAM).

HSAM is an interdisciplinary concept that comes from a post-disciplinary learning perspective (Smith, 1998). HSAM perceives academic mobility participants as carriers of scientific agency and emotional changes accompanying mobility. They are trapped in a perpetual balancing of power relations in academia, which is burdened by the capitalist goal of generating profits. In view of this, HSAM needs to incorporate the concepts of Homo Academicus, academic capitalism, and emotions on the move. If perceived through the lenses of a single framework, specific characteristics are bound to be neglected (e.g., agency, emotions, power relations, mobility). Nevertheless, a clear theoretical position on HSAM has yet to be explored.

The origin of this idea is the concept of *Homo Academicus*, which was introduced in 1984 by the French sociologist Pierre Bourdieu. In his view, *Homo Academicus* is not just a subject of academic life but an *object of analysis* of the academic world. Bourdieu (1988) deconstructs internal complexities in academic micro-cosmoses by insisting that *Homo Academicus* is trapped among the hierarchies of power relations that shape knowledge production. Drawing upon Foucault (1990) and contextualizing with Bourdieu (1988), it is posited that while universities operate within established academic hierarchies—comprising college chairs, department heads, and other significant roles—these structures do not inherently limit students' efforts. Instead, they delineate the framework within which academic progress occurs. Each university holds its distinct academic field. It means that the *Homo Academicus* operates within the boundaries and rules set by the evolving power structures of the field. These rules, being a constant stake in the struggles of the field, change as power dynamics shift. Consequently, members of academia, while participating within these structures, inevitably engage those shift as well as with prevailing ideologies.

HSAM assumes that every academic mobility participant is a *Homo Academicus*, trapped within the complex academic hierarchies. Based on Bourdieu's ideas, should *Homo Academicus* passively accept such obstruction? Obviously not. Therefore, HSAM calls for the analytical exposure of power structures that confine mobility participants and their academic progress. However, there are further questions to consider. For instance, why, besides climbing the academic ladders of power, or as Cook (2022) calls it, "the prestige structures", do these power dynamics emerge in academia, and do their characteristics only apply to Bourdieu's French academic world or transcend national and regional borders? Or, to simplify – in what socioeconomic context does the contemporary *Homo Academicus* operate?

One of the answers to these questions is academic capitalism. This hybrid concept "deals with market and market-like behaviours on universities and faculty" (Slaughter & Leslie, 2001, p. 154). Academic capitalism features profit-oriented research, hyper-production and reproduction of knowledge, and industry partnerships, among others. In short, the traditional divide between universities and businesses is blurred, as both become increasingly involved in the production and dissemination of knowledge (Münch, 2014). Consequently, contemporary education has become an economic venture where knowledge is a form of economic capital. Such knowledge market is internationalized, and the buyers are usually young university students. Moreover, as countries of the so-called West or Centre abound in resources and are able to invest more in HEI, academic mobility is oriented towards those countries (Adu, 2019; Van der Wende, 2015). Therefore, incorporating academic capitalism in HSAM calls for rethinking the status and role of academia globally (Passi, 2015).

Emotions are the final component of HSAM. Emotions are a vital part of any human ideology or construct (Illouz, 2007). Despite the fact that emotions substantially alter students' experiences and accomplishments in academia (Valiente et al., 2012), they are also often ignored in migration research (Gray, 2008). Boccagni and Baldassar (2015) stress out their importance by arguing that "as people move away from home – or indeed, between 'homes' – emotions themselves are on the move. They evolve and are negotiated across novel settings, life circumstances and points of reference" (p. 74). Therefore, "the process of migration may result in the transformation of emotional life through hybrid and contrapuntal cultures of emotion or emotional trajectories brought about by emotions on the

move and out of place” (Boccagni & Baldassar, 2015, p. 74). Hence, *emotions on the move* can be comprehended as the dynamic, evolving emotional experiences and practices of migrants, nomads and mobile people as they navigate the challenges and opportunities of living across borders, influenced by memories of home, relationships maintained from a distance, and new connections formed in host countries. These *emotions on the move* affect one’s entire being. In other words, transnational ways of living come with a unique set of emotional experiences and consequences that shape the overall trajectory of life (Skrbiš, 2008). By including the *emotions on the move* idea in *HSAM*, one escapes the traps of economization and Weberian rationalization of mobility, opening a vista that allows fusing the external, macro, and internal, micro dimensions of mobility. However, it is crucial to understand the contextual nature of emotions, as well as cultural conditioning that affects subjective interpretation of emotions.

Based on the above, I identify six key elements of *HSAM*:

1. *Academic culture*: Building upon Bourdieu’s concept of the academic field, academic culture encompasses the unspoken norms, prestige hierarchies, and social structures that define behaviour, interactions, and expectations within Higher Education Institutions (HEIs).
2. *Individual Agency*: This refers to the capacity of individuals within the academic setting to contest and navigate the established power hierarchies and social norms, thereby exerting influence over their own academic paths.
3. *Emotional transformations*: This element focuses on the emotional transitions, refers to the shift or change in one’s emotional state or feelings in response to life events or experiences, and psychological shifts that individuals undergo when they engage in academic mobility, such as relocating for a *research project* or *accepting a position at a different institution*. For instance, a student changing the university would undergo a process of emotional transformations (see Christie, 2009).
4. *Power relations*: This involves the dynamics of power that exist between various stakeholders in the academic environment, including the relationships between individuals and their mentors, institutions, and even governing bodies like the state.
5. *Mobility*: This signifies the physical movement of academics, either short-term or long-term across regional or international borders, which often comes with challenges related to citizenship, integration, and acculturation.
6. *Capitalist dynamics of knowledge production*: This examines how market forces and economic considerations increasingly shape research conducted, funded, and ultimately disseminated in academic settings.

These elements demand a multidimensional analysis that recognizes academic mobility participants as not only rational actors in capitalist enterprises of HEI, but also as emotional beings navigating complex power relations and cultures. Hence, *HSAM* might be conceived as a “liminal figure” in the academic archipelago—a spectral presence oscillating between the rigidity of institutional structures and the liquidity of emotional flows. This concept focuses on the academic subjects who must push through capitalist academia, while realizing that reason and emotions, power and vulnerability, congeal into a hybrid identity of an academic mobility participant.

THE CONCEPTUAL PERKS OF HSAM

Academic mobility entails a comprehensive theoretical framework that encompasses many variables. The emergence of *HSAM* integrates conventional academic mobility paradigms with the complexities of contemporary global academia. This chapter explores the unique benefits of this conceptual framework, shedding light on its multidisciplinary nature, its range, the value of emotions, the influence of capitalism on mobility in HEIs, and the interaction between power and agency.

HSAM is more than an interdisciplinary concept that connects numerous perspectives and fields. Initially, it amalgamates mobility and migration studies with HEI studies. It enables examination of academic mobility through the lenses of both psychology and social psychology, especially by including *emotions of the move*. Further, academic capitalism in *HSAM* allows us to focus on academic mobility through political sciences and political economy. Simultaneously, *HSAM* introduces decolonial ideas that have been ignored in previous theoretical frameworks. For example, there is a tremendous rise in academic mobility figures in the Global North countries (Bilecen & Van Mol, 2017). Likewise, the number of students from the Global South, predominantly Asia and Africa, who study in the OECD countries is growing exponentially (Adu, 2019). These “uneven flows” resulted in a vast accumulation of minds in Europe (Van Der Wende, 2015, p. S79). Such trend represents an ongoing legacy of Western imperialism, which turned countries of the West into bastions of elite global academia, creating what Bernal and Vilalpando (2010) termed the *apartheid of knowledge*, i.e., the systematic exclusion and delegitimization of colonial knowledge, epistemologies, and cultural resources. *HSAM* also includes knowledge from the Critical Race Theory and the World Systems Theory by supporting Favell’s (2014) call to make migration frameworks more post-disciplinary. In view of this, the presence of liminal spaces and hybridity in the lives of those who are continually on the move (Bhabha, 2012), in this case, transnational scholars, exchange students and staff, is the underlying principle of *HSAM*.

Beyond these transnational paradigms, *HSAM* includes a wider, global view of mobility and cosmopolitanism. Transnationalism has been in a conceptual stalemate almost since its introduction in the 1990s (De Jong & Dannacker, 2018). It has garnered criticism due to its overarching and ambiguous nature, as well as its failure to address power dynamics and state influence (Portes et al., 2017). Furthermore, transnationalism overlooks the local levels of academic cultures (Chan & Dimmock, 2008). As a step forward, *HSAM* leans toward a global perspective while acknowledging both local, national, and transnational dimensions. In addition, cosmopolitanism assumes all-inclusiveness, encapsulating a myriad of experiences, values, and cultures (Beck, 2006). The academic mobility is not straightforward; rather, it is a nexus of diverse places in a worldwide matrix, which highlights the need to comprehend the complexities of such global connectedness.

HSAM unravels the emotional work involved in academic mobility as emotions hold a central place in the entire education system (Greene & Boler, 2004). Here, I initially follow Hochschild (1983), who, relying of feminist and Marxist ideas, initially described “emotional labour” as interactions and practices where employees regulate their emotions to induce specific emotional responses in others, adhering to strict standards set

by employers. Emotional labour includes the vast spectrum of feelings that international students or researchers experience as a part of academic mobility; from initial loneliness and cultural shock to exhilaration and personal growth. The concept of *emotions on the move* is precisely applied as a conceptual tool to uncover the emotional status and stages through which international students go (cf. He & Zhang, 2023). Further, there is a clear intersection of emotions with gender, race, and other sociocultural aspects within academic institutions (Ahmed, 2004). Therefore, a notable advantage of *HSAM* is that it lays considerable emphasis on the emotional aspect of academic mobility and academia in an intersectional context.

Next, *HSAM* demystifies the capitalistic underpinnings of contemporary international HEIs mobility. Through a fusion of academic capitalism and personal experiences, it exposes the capitalist influences that govern contemporary academia. For a researcher in a capitalist-driven institution, these influences extend beyond just the academic field. There is a consistent, looming pressure from market stakeholders to monetize outcomes and commodify knowledge (Slaughter & Rhoades, 2004). Understanding these influences is paramount, as they both shape research trajectories and disrupt academic freedom and integrity.

Lastly, *HSAM* emphasizes the delicate balance between power relations in academia and the agency of academic mobility participants. By drawing attention to this connection, *HSAM* questions preexisting standards and hierarchies. Drawing from Foucault's (1982) ideas on power relations, one can discern that while power dynamics in academia can be restrictive, they also create spaces for negotiation and resistance. Consider the journey of an international doctoral student navigating the rigorous academic world; while they operate within the parameters set by the established academic norms, their unique backgrounds and perspectives empower them to challenge and even reshape these norms. The juxtaposition of power and agency thus becomes a central theme in academic mobility. As a result, contemporary research has the potential to encourage further investigation of intellectual, class, gender, and cultural resistance, which is among the main challenges in the educational "arena" of Europe (Lopez-Duarte, Maley, and Vidal-Suarez, 2021).

CONCLUSION

The current paradigms for academic mobility lack a holistic approach. They neglect unique academic cultures at HEIs, power and prestige structures in academia, capitalist-oriented knowledge production, academic mobility participants' inner development and well-being, and most importantly, emotions. For this reason, the study of academic mobility would significantly benefit from a framework such as *HSAM*.

HSAM is an innovative, experimental paradigm aiming to offer a more comprehensive, academic mobility participant-centred perspective. It bridges Pierre Bourdieu's *Homo Academicus*, which explicates the hierarchical and sociopolitical constrictions that bind academic agents, with the contemporary model of *academic capitalism*, highlighting the market-driven nature of modern HEIs. Simultaneously, it enriches these ideas by incorporating *emotions on the move*, which emphasizes mobility not just as a physical or economic act but as a deeply subjective, emotional experience. The main elements are: academic culture, individual agency emotional transformations, power relations, mobility,

and capitalist dynamics of knowledge production. As a result, *HSAM* emerges as a liminal figure in the academic landscape, navigating the tension between institutional constraints and emotional fluidity, while synthesizing reason and emotions, power and vulnerability, into a composite identity intrinsic to the experience of academic mobility within the framework of capitalist academia. Consequently, venturing into *HSAM*'s untapped methodological terrains by employing highly qualitative approaches like ethnographies, testimonials, life narratives, and autobiographies to unveil the quotidian intricacies of academic mobility should be the focal point of future studies on the topic. For instance, regarding studying lived experiences, an interpretative phenomenological analysis (IPA), the phenomenological hermeneutical method, as suggested by Lindseth and Norberg (2004), or narrative inquiry, as proposed by Clandinin (2006), could be employed, while data could be collected via creative, participatory methods like emotion mapping (Goldman, Gervis and Griffiths, 2022).

To conclude, *HSAM*'s main significance is the following: it inaugurates a space for radical changes in contemporary education that Slavoj Žižek calls for, which are a *sine qua non* for the main mission of HEI - development of critical thinking and the advancement of knowledge (Wall & Perrin, 2015). I will go back to Marx. Marx (in Horvat, 2019, p. n/a) said: "The social revolution [...] cannot take its poetry from the past but only from the future". Likewise, perhaps the conceptual 'revolution' of academic mobility, among other concepts, cannot arise from the works of the previous era but only from the works of that yet to come. Perhaps this research should be seen more as an academic poem yet to be fully written—a theoretical verse from the future rather than the present or the past.

Никола Г. Леро¹
Универзитет у Шефилду,
Институт за филозофију и друштвену теорију
Шефилд (Велика Британија)

КОНЦЕПТУАЛИЗОВАЊЕ *HOMO SENSUS ACADEMICUS MOBILIS*: КА ПРОМЕНИ ПАРАДИГМЕ У РАЗУМЕВАЊУ САВРЕМЕНЕ ГЛОБАЛНЕ АКАДЕМСКЕ МОБИЛНОСТИ²

(Translation *In Extenso*)

Сажетак: Академска мобилност је историјска пракса која се претворила у западњачки амблем нашег времена у мешавини постмодерности и неолибералног капитализма. Високошколске институције, сада бастиони интернационализације, доживеле су експоненцијални раст академске мобилности изван националних и регионалних граница. У овом раду се оспоравају и испитују преовлађујућа теоријска гледишта о овој теми кроз полуструктурирани преглед литературе и критичку компаративну теоријску анализу актуелних парадигми академске мобилности. Аргументују се њихови редукционистички приступи, који у великој мери занемарују емоционалне, културне, социоекономске и неолибералне аспекте академске мобилности. Као одговор, овим радом се предлаже *Homo Sensus Academicus Mobilis*, нови трипартитни концептуални спој *Homo Academicus*-а, академског калкулацизма и емоција у покрету. Овај експериментални оквир ставља учеснике академске мобилности у своју срж, мапирајући главне елементе који обликују њихово искуство академске мобилности, од микро до макронивоа. Допринос *Homo Sensus Academicus Mobilis*-а огледа се у ширењу интердисциплинарног погледа, прихватању космополитске перспективе и признавању емоционалног рада у академским структурама и хијерархијама моћи.

Кључне речи: академска мобилност, академски капитализам, високошколске установе, *Homo Sensus Academicus Mobilis*, емоције у покрету

¹ lero.nikola1991@gmail.com

² Идеја за овај рад потекла је из мојих постдипломских студија у оквиру програма Erasmus Mundus Programme EMMIR и личног искуства са академском мобилношћу. Касније се идеја у фрагментима развила у постдипломски рад чији је један део представљен на Конференцији омладине Западног Балкана: Делимо европске циљеве и вредности (WBYS'21) у Сарајеву 2021. године. Наслов рада написаног за конференцију је „Од Бањалуке до Ставангера – поетски поглед на емотивно путовање босанског *Homo Sensus Academicus Mobilis* у оквиру програма Erasmus Mundus Programme EMMIR“.

УВОД

Седентарни начин живота није човеково природно стање; човеково природно стање јесте бити у покрету (Deleuze & Guattari, 1988). У ствари, „не постоји ништа што о томе знамо да *није у њокрећу*“ (Nail, 2022, p. 11).³ Исто важи и за безброј радозналих умова који су прешли огромне удаљености покренути жељом за знањем, на пример грчки софисти пре више векова (Ehrenberg, 2010). Међутим, постмодерност је изазвала тектонске промене у мобилности, направивши од ње заштитни знак савременог доба (Bauman, 1996). Мобилност у академским круговима није изузетак.

Високошколске установе (ВШУ) значајно су се интернационализовале у другој половини 20. века и почетком 21. века, под утицајем неолибералног капитализма (Kwiek, 2011; King, Marginson & Naidoo, 2011). Међутим, поједине иницијативе, као што је шема Европске уније *Еразмус*, имале су као примарни циљ културну размену у оквиру ВШУ. Ипак, сасвим је извесно да је у последњим деценијама дошло до значајног пораста мобилности академика, па је то постао глобални феномен (Gibbons, 2003), претежно са периферије и полупериферије ка земљама такозваног Запада (Deutschmann, 2017).

Поменути пораст, који ће се наставити у предстојећим годинама, подстиче научно интересовање, водећи до различитих теоријских модела о овој теми. Међутим, они нису пружили холистички оквир који би пратио савремене трендове у међународним токовима академске мобилности, нарочито личне и емоционалне промене у искуству у погледу мобилности (Czerska Shaw & Krzaklewska, 2021), које су често запостављене у преовлађујућим теоријским моделима (Metcalf, 2017; Richardson & Žikić, 2007). Данашње транснационално високо школство суочава се са вишеструким изазовима, како теоријским, тако и методолошким (Tran et al., 2023). Неопходан је нов концептуални оквир.

У овом раду предлаже се један такав оквир, познат као *Homo Sensus Academicus Mobilis* (HSAM). Настао је из квалитативног, полуструктурираног прегледа литературе (Snyder, 2019) и мапирања главних теорија, при чему је компаративном критичком анализом (Lucas & Szatrowski, 2014) упоређена академска мобилност из вишеструких перспектива и изложена су ограничења претходних теорија. С циљем проширивања теоријског опсега онога што академска мобилност инкорпорише, предложен је HSAM као спој концепата *Homo Academicus*, *академској кайићализма* и *емоција у њокрећу*. На крају су теоријском анализом примењеном на нови модел испитани његови основни елементи.

Ово истраживање доприноси актуелној теорији о академској мобилности на два нивоа: прво, оно указује на недостатке актуелних парадигми и, друго, предлаже нови оквир за анализу. Међутим, концептуални оквир понуђен у овом раду има своја ограничења. Прво, усредсређен је превасходно на међународну академску мобилност. Друго, он даје само увид у неке од претходно примењиваних теорија. Треће, на самом крају, HSAM би требало схватити као концептуални оглед, путоказ ка новим димензијама академске мобилности, а не као строгу структуру која се не сме критиковати нити оспоравати.

³ Ауторова наглашавања италиком.

КРИТИЧКИ ПРЕГЛЕД ТЕОРИЈСКИХ ПЕРСПЕКТИВА О АКАДЕМСКОЈ МОБИЛНОСТИ

Академска мобилност је концепт који није лако јасно дефинисати (Sakhieva et al., 2015). Међутим, иако је дефинисање међународне академске мобилности и даље делимично фрагментирано, и зависно од контекста (Kim, 2017), ипак постоји извесна научна сагласност. На пример, према једном општеприхваћеном, али релативно широком погледу, академска мобилност је „прелажење националних граница ради студирања или подучавања у високом школству или ради бављења истраживањем у иностранству“ (Lanzendorf & Kehm, 2010, p. 559). Она подразумева мобилност разних учесника у оквиру ВШУ, као што су студенти, предавачи, професори, координатори и административно особље (Pereira Ramos, 2014). Па ипак, академска мобилност се анализира помоћу бројних теоријских оквира, из којих су се поједине парадигме издвојиле као водеће.

Као водећи оквир јавља се *push-pull* парадигма. Шездесетих година 20. века, Еверет С. Ли (Everett S. Lee, 1966) навео је да људи мигрирају због споја разних разлога, на пример зато што су *проиђерани* из својих домова због фактора као што су социјална нестабилност и економске потешкоће, као и зато што су *привучени* новом дестинацијом са бољим економским могућностима и политичком стабилношћу. Овај оквир првенствено се усредсређује на разумевање дуалних погледа *овде* у односу на *тамо*, који подстичу мотиве и изборе у погледу мобилности (Li & Bray, 2007), укључујући и академске мобилности (нпр., Nikou & Luukkonen, 2023). Упркос својој утилитаристичкој природи, *push-pull* парадигма, која заузима теоријски престо у областима миграција и мобилности, значајно је отворила простор за предстојеће специјализоване перспективе као што је теорија људског капитала. Исто тако, мада можда изгледа да се ова парадигма усредсређује углавном на радикалне прорачуне, она изричито сматра да културни и емоционални фактори имају улогу у процесу одлучивања.

Теорија људског капитала представља модел који се одликује личним развојем учесника мобилности. Ова теорија наглашава индивидуална улагања у образовање и обуку с циљем повећања продуктивности и исхода усмерених на профит. Као резултат, ова парадигма се бави идејама као што су трансфер мозга и циркулација знања (Blachford & Zhang, 2014), који су били запостављени у *push-pull* перспективи. Ова парадигма је аналитички повезана и обично у вези са концептима као што су добитак у мозговима или одлив мозга, који се у великој мери примењују у истраживању глобалне (Djajić et al., 2018), као и регионалне мобилности (нпр. на територији Западног Балкана и Источне Европе), о чему говори студија ауторке Хорнстејн Томић (Hornstein Tomić, 2020).

У вези са моделом људског капитала, и под његовим теоријским утицајем, јесте модел друштвеног капитала, односно парадигма која наглашава значај динамике односа за оне у покрету. Заснован на *Облицима калитетала* (1986) Пјера Бурдјеа, друштвени капитал подразумева изградњу личних мрежа које утичу на друштвено-политички положај појединаца у одређеном друштвеном окружењу. Ово се може применити, и примењује се, на праксе академске мобилности. Претпоставка указује на то да ће студенти са друштвеним мрежама у земљи домаћину много вероватније

напредовати у иностранству захваљујући већем приступу информацијама, подршци и могућностима. Перспектива друштвеног капитала баца светло на мрежу интеракција које настају из искустава у погледу мобилности (Bauder, 2020), а истовремено испитује сложености међусобних односа у академским круговима (Momeni et al., 2022). Теорија друштвеног капитала додатно је употпуњена интегрисањем модела технолошког људског капитала.

Теоријска перспектива која спаја парадигме људског и друштвеног капитала је такозвани модел научног и технолошког људског капитала. Он истражује однос између истраживача и њихових академских веза на разним нивоима, наглашавајући утицаје мобилности на прекогранична кретања која унапређују технолошко знање, иновације и економски развој (Jacob & Meek, 2013). Овај оквир, на пример, примењен је да би се објаснио економски успех висококвалификованих досељеника у САД, које су, у поређењу са другим земљама, биле успешније у индустријским и пословно усмереним подухватима (World Bank, 2017). Као што је примећено, производња знања и динамика мобилности контекстуализоване су у глобалном политичком и економском развоју, па представљају аналитички корак напред. Упркос томе, модел технолошког људског капитала и даље је предмет критике научника који заговарају социокултурне парадигме.

Оквири из социокултурне перспективе помажу у разумевању процеса стапања култура, идентитета и динамике прекограничног кретања (Smith & Khawaja, 2011). Како учесници мобилности управљају плуралним друштвено-културним контекстима, овај модел постаје основна алатка за анализу ширих друштвено-политичких миљеа и културних промена у којима се одвија мобилност. Овај приступ превазилази обично посматрање; он деконструише културне интеракције и устаљене друштвене системе који обликују академску мобилност.

Када је реч о оквирима који истражују мобилност у ВШУ широм света, сваки од њих пружа јединствену перспективу. Све горепоменуте теорије инхерентно узимају у обзир укрштање политичких, економских, културних и емоционалних елемената, али на другачијем нивоу и са другачијим степеном важности. Међутим, осим њиховог доприноса развоју академске мисли о овој теми, сваки од горепоменутих оквира такође има и своја извесна ограничења.

Социокултурни оквир, иако ефикасно описује процесе као што су акултурација и синтеза идентитета, изложен је ризику претераног поједностављивања и есенцијализације култура – што је главни недостатак културног плурализма (Kymlicka, 2014). Осим тога, овај оквир би могао да претерано нагласи ефекте културе, а да превиди остале потенцијално значајне факторе (тј. економију мобилности). *Push-pull* парадигма поједностављује факторе одлучивања у обичне силе „одбијања“ и „привлачења“. За научнике који заговарају ову парадигму не постоје никакви међупростори у одлучивању, већ само рационални прорачуни који стварају бинарну перспективу. Поред тога, модел људског капитала примарно посматра појединце као јединице капитала на глобалном тржишту ВШУ, потенцијално свдећи миграције на поједностављене категорије као што су одлив мозгова и добитак у мозговима, чиме се запостављају личне и културне комплексности (Fahey & Konwey, 2010). Међутим, концепти као што су одлив мозгова и добитак у мозговима, који су уграђени у ову теорију, изричито

узимају у обзир емоционалне аспекте, нарочито имајући у виду огроман значај емоција за повратак миграната. Ипак, експлицитније признање доживљених искустава учесника академске мобилности – субјективног, индивидуалног емпиријског процеса доживљавања живота у свакодневним укрштањима друштвеног, политичког, културног и економског контекста у којем се искуство стиче (Ellis, 1992) – могло би да додатно учврсти ову теорију. Са друге стране, модел друштвеног капитала истиче међуповезаност мрежа, која би могла да баца у засенак појединачне мотивације и деловање. На крају, модел технолошког људског капитала, са својим широким опсегом, ризикује да ће занемарити појединачне нијансе академских путовања и може изоставити детаље у покушају да међусобно повеже разне елементе глобалне мобилности.

Посматрајући оквире за академску мобилност, сваки има инхерентна ограничења упркос својим увидима. Ипак, од суштинског значаја је нагласити да лично путовање миграната и искуства у стварном свету представљају димензију у основи ових теорија, чак и ако није отворено изражена. Међутим, они нису у средишту, нити се сматрају крајње релевантном варијаблом горепомнутих теорија. На пример, *push-pull* парадигма је усредсређена на мотиве и изборе, али запоставља аспекте личног развоја којима се бави теорија људског капитала. Па ипак, овај други модел често не сагледава важне елементе као што су личне мреже наглашене у теорији друштвеног капитала. У међувремену, модел технолошког људског капитала проширује опсег, али му и даље недостају разматрања социокултурних парадигми. Збирно гледајући, ови модели често занемарују неке од главних страна академског живота – односе између припадника академских кругова, хијерархију ВШУ, притиске да нешто треба „објавити или нестати“ и комплексност академских култура. Ови аспекти свакако се односе на било ког припадника академских кругова. Ипак, то је много захтевније за учеснике академске мобилности јер постоје нијансиране академске културне препреке, или језичке препреке, које су од великог значаја у англофоном систему „објави или нестани“. Исто тако, иако се академски мигранти често посматрају као привилеговани, што је у извесној мери тачно, многи академски мигранти раде на основу краткорочних уговора са ограниченим прописима у погледу визе или имају постдокторске позиције за ограниченом сигурношћу посла, обично добијају минималну зараду у оквиру дате државе, што им отежава дугорочно планирање. Осим тога, шири друштвени фактори, као што су утицаји капитализма, класна динамика и хијерархије моћи – које су истакли Бурдје и Вакон (Bourdieu & Wacquant, 2001), остају запостављени. Мада су ови фактори ендемски за доминантни капиталистички систем, њихове импликације се упадљиво манифестују када су у питању академски мигранти. Ови појединци хватају се укоштац са поменутих изазовима на много интензивнијем нивоу, управљајући не само новим културним миљеом у матичној земљи већ и подслојем културне динамике, хијерархијама и системским структурама академског живота у земљи домаћину. Стога модел HSAM мора неизоставно да истакне ове академски специфичне манифестације.

КА НОВОЈ ПАРАДИГМИ: ОБЈАШЊАВАЊЕ КОНЦЕПТА *HOMO SENSUS ACADEMICUS MOBILIS*

Развијање концептуалне окоснице која би омогућила свеобухватно истраживање учесника у академској мобилности је амбициозан подухват. Узак приступ овако захтевном задатку обавезно занемарује силе које обликују њихово искуство. На основу кратког научног прегледа ове теме, у овом одељку се предлаже холистичкији, мада и даље експериментални приступ академској мобилности – *Homo Sensus Academicus Mobilis* (HSAM).

HSAM је интердисциплинарни концепт који потиче из перспективе постдисциплинарног учења (Smith, 1998). HSAM види учеснике академске мобилности као носиоце научне делатности и емоционалних промена које прате мобилност. Они су ухваћени у замку сталног балансирања односа моћи у академским круговима, што је оптерећено капиталистичким циљем стварања профита. У том погледу, HSAM треба да инкорпорише концепте *Homo Academicus*, академског капитализма и емоција у покрету. Ако се посматрају кроз призму само једног оквира, посебне карактеристике ће сасвим сигурно бити занемарене (нпр. деловање, емоције, односи моћи, мобилност). Ипак, тек треба истражити јасан теоријски став о HSAM.

Порекло ове идеје јесте концепт *Homo Academicus* који је увео француски социолог Пјер Бурдје 1984. године. Према његовом мишљењу, *Homo Academicus* није само субјекат академског живота већ и *објекат анализе* академског света. Бурдје (Bourdieu, 1988) деконструише унутрашње сложености у академским микроскосмима тако што инсистира на томе да је *Homo Academicus* заробљен између хијерархија односа моћи који обликују производњу знања. Позивајући се на Фукоа (Foucault, 1990) и контекстуализујући Бурдјеа (Bourdieu, 1988), наводи се да иако универзитети функционишу унутар установљених академских хијерархија – добијање радног места на универзитету, добијање звања шефа катедре и осталих значајних улога – ове структуре не ограничавају инхерентно напоре студената. Уместо тога, оне описују оквир унутар којег се одвија академски напредак. Сваки универзитет покрива засебну академску област. То значи да *Homo Academicus* функционише унутар граница и правила које постављају структуре моћи које се развијају у тој области. Ова правила, као стални улог у напорима у датој области, мењају се у складу са динамиком моћи. Самим тим, припадници академских кругова, иако учествују у овим структурама, неизбежно се прилагођавају тим променама, као и водећим идеологијама.

HSAM претпоставља да је сваки учесник академске мобилности *Homo Academicus*, заробљен у сложеним академским хијерархијама. На основу Бурдјеових идеја, да ли би *Homo Academicus* требало пасивно да прихвата овакву опструкцију? Очигледно да не би. Стога, HSAM позива на аналитичко излагање структура моћи које ограничавају учеснике мобилности и њихов академски напредак. Међутим, треба размотрити још нека питања. На пример, зашто се, поред успона на академској лествици моћи или „структурама престижа“, како их Кук назива (Cook, 2022), ове динамике моћи јављају у академским круговима и да ли се њихове особине односе само на академски свет у Француској, према Бурдјеу, или превазилазе националне и регионалне границе? Или,

једноставније говорећи – у којем друштвеноекономском контексту функционише савремени *Homo Academicus*?

Један од одговора на ова питања јесте академски капитализам. Овај хибридни концепт „бави се тржиштем и тржишним понашањем на универзитетима и факултетима“ (Slaughter & Leslie, 2001, p. 154). Академски капитализам се одликује, између осталог, истраживањима усмереним на профит, хиперпродукцијом и репродукцијом знања и индустријским партнерствима. Укратко, губи се традиционална подела између универзитета и пословних компанија јер су и једни и други све више укључени у производњу и ширење знања (Münch, 2014). Због тога је савремено образовање постало економски подухват у којем је знање облик економског капитала. Ово тржиште знања је интернационализовано, а купци су обично млади универзитетски студенти. Осим тога, пошто земље такозваног Запада или Центра обилују ресурсима и у стању су да више улажу у ВШУ, академска мобилност је усмерена ка тим земљама (Adu, 2019; Van der Wende, 2015). Због тога инкорпорисање академског капитализма у *HSAM* захтева поновно разматрање статуса и улоге академских кругова на глобалном нивоу (Passi, 2015).

Емоције су коначна компонента парадигме *HSAM*. Емоције су витални део сваке људске идеологије или конструкта (Illouz, 2007). Упркос томе што емоције значајно мењају искуства и достигнућа студената у академском животу (Valiente et al., 2012), оне су такође често запостављене у истраживању миграција (Gray, 2008). Бокањи и Балдасар (Boccagni & Baldassar, 2015) истичу њихов значај тврдећи да „како се људи крећу из својих домова – односно 'из једног дома у други' – тако су и саме емоције у покрету. Оне се развијају и усклађују у новим окружењима, животним околностима и референтним тачкама“ (p. 74). Стога „процес миграција може да доведе до трансформације емоционалног живота путем хибридних и контрапунктних култура емоција или емоционалних путања које стварају емоције у покрету и измештене емоције“ (Boccagni & Baldassar, 2015, p. 74). Зато се *емоције у покрету* могу схватити као динамична, еволуирајућа емоционална искуства и праксе миграната, номада и људи у покрету док се суочавају са изазовима и могућностима живота преко границе, под утицајем сећања на дом, односа који се одржавају на даљину и нових веза које се стварају у земљама које им пружају гостопримство. Ове *емоције у покрету* утичу на читаво човеково биће. Другим речима, транснационални начини живота доносе јединствен низ емоционалних искустава и последица који обликују целокупну животну путању (Skrbiš, 2008). Укључивањем идеје о *емоцијама у покрету* у *HSAM* избегавају се замке економизације и веберовске рационализације мобилности, отварајући поглед који омогућава спајање спољашње, тј. макродимензије, и унутрашње, тј. микродимензије мобилности. Међутим, неопходно је разумети контекстуалну природу емоција, као и културно условљавање које утиче на субјективно тумачење емоција.

На основу претходно реченог, разликујемо шест кључних елемената *HSAM*:

1. *Академска култура*: Надовезујући се на Бурдјеов концепт академске области, академска култура обухвата прећутне норме, хијерархије престижа и друштвене структуре које дефинишу понашање, интеракције и очекивања унутар високошколских установа (ВШУ).

2. *Појединачно деловиће*: Односи се на способност појединаца унутар академског окружења да оспоре и усмеравају устаљене хијерархије моћи и друштвене норме, самим тим вршећи утицај на сопствене академске стазе.
3. *Емоционалне трансформације*: Овај елемент усредсређен је на емоционалне транзиције, односи се на преусмеравање или промену у нечијем емоционалном стању или осећањима као одговор на животне догађаје или искуства, и на психолошке промене које појединци доживљавају када се укључе у академску мобилност, као што су пресељење ради *истраживачкој пројекти*а или *прихватање радној месту* у некој *другој институцији*. На пример, студент који мења универзитет проћи ће кроз процес емоционалних трансформација (видети: Christie, 2009).
4. *Односи моћи*: Подразумева динамике моћи које постоје између разних заинтересованих страна у академском окружењу, укључујући односе између појединаца и њихових ментора, институција, па чак и владајућих тела као што је држава.
5. *Мобилност*: Означава физичко кретање академика, било краткорочно или дугорочно, преко регионалних или међународних граница, које често подразумева изазове у погледу држављанства, интеграције и акултурације.
6. *Капиталистичка динамика производње знања*: Испитује како тржишне силе и економска разматрања све више обликују истраживања која се спроводе, финансирају и на крају шире у академском окружењу.

Ови елементи захтевају вишедимензионалну анализу која учеснике академске мобилности препознаје не само као рационалне актере у капиталистичким подухвта тима ВШУ, већ и као емоционална бића која управљају комплексним односима моћи и културама. Стога би се *HSAM* могао замислити као „гранична фигура“ у академском архипелагу – спектрална појава која осцилира између ригидности институционалних структура и флуидности емоционалних токова. Овај концепт је усредсређен на академске субјекте који морају да се истакну у капиталистичким академским круговима, истовремено увиђајући да се разум и емоције, моћ и осетљивост стапају у хибридни идентитет учесника академске мобилности.

КОНЦЕПТУАЛНЕ ПРЕДНОСТИ HSAM

Академска мобилност захтева свеобухватни теоријски оквир који обухвата више варијабли. Појава *HSAM* интегрише конвенционалне парадигме академске мобилности са комплексношћу актуелних глобалних академских кругова. У овом поглављу се истражују јединствене користи овог концептуалног оквира, осветљавајући његову мултидисциплинарну природу, његов опсег, вредност емоција, утицај капитализма на мобилност у ВШУ и интеракцију између моћи и деловања.

HSAM није само интердисциплинарни концепт који повезује бројне perspektive и поља. Он, пре свега, спаја студије о мобилности и миграцијама са студијама ВШУ. Омогућава испитивање академске мобилности како из perspektive психологије, тако и социјалне психологије, нарочито укључујући *емоције у њој*. Осим тога,

академски капитализам у концепту *HSAM* омогућава нам да се усредсредимо на академску мобилност кроз политичке науке и политичку економију. У исто време, *HSAM* уводи деколонијалне идеје које су биле занемарене у претходним теоријским оквирима. На пример, дошло је до огромног раста у бројкама академске мобилности у земљама тзв. Глобалног севера (Bilecen & Van Mol, 2017). Исто тако, експоненцијално расте и број студената са Глобалног југа, претежно из Азије и Африке, који студирају у земљама ОЕЦП-а (енгл. OECD) (Adu, 2019). Ови „неравномерни токови“ довели су до огромне акумулације умова у Европи (Van Der Wende, 2015, р. S79). Тај тренд представља стално наслеђе западног империјализма, које је земље Запада претворио у бастione елитних глобалних академских кругова, створивши оно што Бернал и Вилалпандо (Bernal & Vilalpando, 2010) називају *ајарџхејдом знања*, тј. систематско искључивање и делегитимизација колонијалног знања, епистемологија и културних ресурса. *HSAM* такође обухвата знање из критичне теорије расе и теорије светских система тако што подржава Фавелов позив (Favell, 2014) да миграциони оквири буду постдисциплинарнији. У том погледу, присуство граничних простора и хибридности у животима оних који су стално у покрету (Bhabha, 2012), у овом случају, транснационалних научника, студената и особља у програмима размене, јесте принцип који лежи у суштини концепта *HSAM*.

Ван ових транснационалних парадигми, *HSAM* обухвата шири, глобални поглед на мобилност и космополитизам. Транснационализам је у концептуалном застоју готово од самог увођења 90-их година 20. века (De Jong & Dannacker, 2018). Нашао се на мети критике због своје свеобухватне и двосмислене природе, као и због неуспешног бављења динамиком моћи и утицајем државе (Portes et al., 2017). Осим тога, транснационализам занемарује локалне нивое академских култура (Chan & Dimmock, 2008). Као корак напред, *HSAM* нагиње ка глобалној перспективи док признаје и локалну, националну, и транснационалну димензију. Надаље, космополитизам постаје свеобухватан укључивањем мноштва искустава, вредности и култура (Beck, 2006). Академска мобилност није праволинијска; она је спој различитих места у светској матрици, што истиче потребу за разумевањем сложености такве глобалне повезаности.

HSAM разоткрива емоционални рад укључен у академску мобилност јер емоције имају централно место у целокупном образовном систему (Greene & Boler, 2004). Овде иницијално следимо Хохшилдову (Hochschild, 1983) која је, ослањајући се на феминистичке и марксистичке идеје, у почетку описивала „емоционални рад“ као интеракције и праксе у којима запослени регулишу своје емоције како би изазвали посебне емоционалне реакције код других, придржавајући се строгих стандарда које им је послодавац наметнуо. Емоционални рад обухвата широк спектар осећања која интернационални студенти или истраживачи доживљавају у склопу академске мобилности, од почетне усамљености и културолошког шока до усхићености и личног развоја. Концепт *емоција у покрету* се прецизно примењује као концептуална алатка за откривање емоционалног стања и фаза кроз које пролазе интернационални студенти (упоредити са: He & Zhang, 2023). Поред тога, постоји јасно укрштање емоција са родом, расом и осталим социокултурним аспектима у оквиру академских институција (Ahmed, 2004). Стога је упадљива предност *HSAM* то што у значајној

мери наглашава емоционални аспект академске мобилности и академског живота у интерсекцијском контексту.

Надаље, *HSAM* демистификује капиталистичке основе савремене међународне мобилности на ВШУ. Спајајући академски капитализам и лична искуства, он истиче капиталистичке утицаје који управљају савременим академским животом. Истраживачу у капиталистички оријентисаној институцији ови утицаји превазилазе границе само једне академске области. Постоји стално присутан притисак заинтересованих страна на тржишту да се исходи монетизују и да се знање комодификује (Slaughter & Rhoades, 2004). Од пресудног значаја је разумети ове утицаје јер они обликују истраживачке путање и нарушавају академску слободу и интегритет.

Напоследку, *HSAM* наглашава осетљиву равнотежу између односа моћи и деловања учесника академске мобилности. Скрећући пажњу на ову везу, *HSAM* доводи у питање претходно постојеће стандарде и хијерархије. Позивајући се на Фукоове идеје (Foucault, 1982) о односима моћи, може се видети да иако динамике моћи у академским круговима могу бити ограничавајуће, оне исто тако стварају простор за преговоре и отпор. Имајући у виду путовање студената на међународним докторским студијама који се крећу ка строгом академском свету – иако они функционишу према параметрима установљеним према важећим академским нормама, њихово јединствено порекло и перспективе их оснажују за оспоравање, па чак и преобликовање ових норми. Јукстапозиција моћи и деловања тако постаје централна тема академске мобилности. Као резултат, савремена истраживања имају потенцијал да подстакну даље испитивање интелектуалног, класног, родног и културолошког отпора, који је један од главних изазова у образовној „арени“ Европе (Lopez-Duarte, Maley & Vidal-Suarez, 2021).

ЗАКЉУЧАК

Актуелним парадигмама академске мобилности недостаје холистички приступ. Оне занемарују јединствене академске културе у ВШУ, структуре моћи и престижа у академским круговима, капиталистички усмерену производњу знања, унутрашњи развој и благостање учесника у академској мобилности и, оно што је најважније, емоције. Зато би проучавање академске мобилности имало значајну корист од оквира као што је *HSAM*.

HSAM је иновативна, експериментална парадигма чији је циљ да пружи свеобухватнију перспективу усредсређену на учеснике академске мобилности. Она повезује парадигму *Homo Academicus* Пјера Бурдјеа, која објашњава хијерархијска и друштвенополитичка ограничења која повезују академске делатнике, са савременим моделом *академској кайићализма*, истичући тржишно усмерену природу модерних ВШУ. У исто време, ова парадигма обогаћује те идеје инкорпоришући *емоције у ђокрећу*, чиме се мобилност наглашава не само као физичка или економска радња већ и као дубоко субјективно, емоционално искуство. Главни елементи су: академска култура, појединачно деловање, емоционалне трансформације, односи моћи, мобилност и капиталистичка динамика производње знања. Као резултат, *HSAM* се јавља као гранична фигура у академском миљеу, која управља тензијом између институционалних ограничења и емоционалне флуидности, синтетизујући притом разум и емоције, моћ и

осетљивост, у сложени идентитет карактеристичан за искуство академске мобилности у оквиру капиталистичких академских кругова. Самим тим, залажење у неискоришћени методолошки домен модела *HSAM* примењивањем висококвалитативних приступа као што су етнографије, сведочења, животне приче и аутобиографије с циљем откривања свакодневних сложености академске мобилности требало би да буде главни фокус будућих студија на ову тему. На пример, када је реч о проучавању доживљених искустава, могла би се применити интерпретативна феноменолошка анализа (енгл. IPA), феноменолошки херменеутички метод који предлажу Линдсет и Норберг (Lindseth & Norberg, 2004) или наративно испитивање које предлаже Кландинин (Clandinin, 2006), док би се подаци могли сакупљати помоћу креативних, партиципаторних метода као што је мапирање емоција (Goldman, Gervis & Griffiths, 2022).

Главни значај концепта *HSAM* јесте следећи: он уводи простор за радикалне промене у савременом образовању које захтева Славој Жижек, а које су *sine qua non* за главну мисију ВШУ – развој критичког размишљања и унапређивање знања (Wall & Perrin, 2015). Вратићу се на Маркса. Маркс је рекао (у: Horvat, 2019, р. n/a): „Друштвена револуција [...] не може добити своју поезију из прошлости, већ само из будућности“. Исто тако, можда концептуална „револуција“ академске мобилности, између осталих концепата, не може настати из дела претходне ере, већ само из дела која тек предстоје у будућности. Можда би ово истраживање требало посматрати пре као академску поему која тек треба да буде завршена – теоријски стих из будућности, а не из садашњости или прошлости.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Adu, K. H. (2019). Student migration aspirations and mobility in the global knowledge society: The case of Ghana. *Journal of international mobility*, (1), 23–43.
- Ahmed, S. (2004). *The Cultural Politics of Emotion*. Routledge.
- Bauder, H. (2020). International mobility and social capital in the academic field. *Minerva*, 58 (3), 367–387.
- Bauman, Z. (1996). From pilgrim to tourist – or a short history of identity. *Questions of cultural identity*, 1, 18–36.
- Beck, U. (2006). *Cosmopolitan vision*. Polity.
- Bernal, D. D., Villalpando, O. (2002). An apartheid of knowledge in academia: The struggle over the “legitimate” knowledge of faculty of color. *Equity & excellence in education*, 35 (2), 169–180.
- Bhabha, H. K. (2012). *The location of culture*. Routledge.
- Blachford, D. R., Zhang, B. (2014). Rethinking international migration of human capital and brain circulation: The case of Chinese-Canadian academics. *Journal of Studies in International Education*, 18 (3), 202–222.
- Boccagni, P., Baldassar, L. (2015). Emotions on the move: Mapping the emergent field of emotion and migration. *Emotion, Space and Society*, 16, 73–80. doi: [10.1016/j.emospa.2015.06.009](https://doi.org/10.1016/j.emospa.2015.06.009)
- Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. In: J. Richardson (ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. 241–258. New York: Greenwood.

- Bourdieu, P., Wacquant, L. (2001). Neoliberal Newspeak. Notes on the New Planetary Vulgate, *Radical Philosophy*, 105, 2–5.
- Bourdieu, P. (1988). *Homo academicus*. Stanford University Press.
- Chan, W. W., Dimmock, C. (2008). The internationalization of universities: Globalist, internationalist and translocalist models. *Journal of research in international education*, 7 (2), 184–204.
- Christie, H. (2009). Emotional journeys: Young people and transitions to university. *British journal of sociology of education*, 30 (2), 123–136.
- Clandinin, D. J. (2006). Narrative inquiry: A methodology for studying lived experience. *Research studies in music education*, 27 (1), 44–54.
- Cook, I. (2022). Fuck Prestige. *Opening Up the University: Teaching and Learning with Refugees*, 5, 209.
- Czerska-Shaw, K., Krzaklewska, E. (2021). The super-mobile student: Global educational trajectories in Erasmus Mundus. In: Cairns, D. (ed.). *The Palgrave Handbook of Youth Mobility and Educational Migration*, 199–210. (1st ed. 2021. ed., Springer eBook Collection).
- De Jong, S., Dannecker, P. (2018). Connecting and confronting transnationalism: Bridging concepts and moving critique. *Identities*, 25 (5), 493–506.
- Deleuze, G., Guattari, F. (1988). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Bloomsbury Publishing.
- Deutschmann, E. (2017). *Mapping the Transnational World: Towards a Comparative Sociology of Regional Integration*. [Doctoral thesis, The University of Bremen]. Germany: Bremen University.
- Djajić, S., Docquier, F., Michael, M. S. (2019). Optimal education policy and human capital accumulation in the context of brain drain. *Journal of Demographic Economics*, 85 (4), 271–303.
- Ellis, C. (1992). *Investigating subjectivity: Research on lived experience* (vol. 139). Sage.
- Ehrenberg, V. (2010). *From Solon to Socrates: Greek History and Civilization during the 6th and 5th Centuries BC*. Routledge.
- Fahey, J., Kenway, J. (2010). International Academic Mobility: Problematic and Possible Paradigms. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 31 (5). doi:[10.1080/01596306.2010.516937](https://doi.org/10.1080/01596306.2010.516937)
- Favell, A. (2014). Migration Theory Rebooted?: Asymmetric Challenges in a Global Agenda. In: *Migration Theory*, 318–328. Routledge.
- Foucault, M. (1982). The subject and power. *Critical inquiry*, 8 (4), 777–795.
- Foucault, M. (1990). *The history of sexuality: An introduction*, vol. I. Trans. Robert Hurley. New York: Vintage, 95, 1–160.
- Gibbons, M. (2003). Globalization and the Future of Higher Education. In: Breton, G. & Lambert, M., *Universities and Globalization: Private Linkages, Public Trust*, 107–116. UNESCO.
- Goldman, A., Gervis, M., Griffiths, M. (2022). Emotion mapping: Exploring creative methods to understand the psychology of long-term injury. *Methodological Innovations*, 15 (1), 16–28. <https://doi.org/10.1177/20597991221077924>
- Gladkikh, I. (2020). Problems of socio-cultural adaptation of foreign students studying on academic mobility programs. *Norwegian Journal of Development of the International Science*, (44–2), 28–31.

- Gray, B. (2008). Putting emotion and reflexivity to work in researching migration. *Sociology*, 42 (5), 935–952.
- Greene, M., Boler, M. (2004). *Feeling power: Emotions and education*. Routledge.
- He, G., Zhang, Y. (2023). (Im) mobility and performance of emotions: Chinese international students' difficult journeys to home during the COVID-19 pandemic. *Mobile Media & Communication*, 11 (2), 248–270.
- Hochschild A. R. (1983). *The Managed Heart: The Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Hornstein Tomić, C. (2020). East-West Mobility of a High-skilled young Generation–Chances and Obstacles for a Triple Win. *Der Donauraum*, 60 (1–2), 45–56.
- Horvat, S. (2019). *Poetry from the Future: Why a Global Liberation Movement Is Our Civilisation's Last Chance*. Penguin UK.
- Illouz, E. (2007). *Cold intimacies: The making of emotional capitalism*. Polity.
- Jacob, M., Meek, V. L. (2013). Scientific mobility and international research networks: trends and policy tools for promoting research excellence and capacity building. *Studies in higher education*, 38 (3), 331–344.
- Kim, T. (2017). Academic Mobility, Transnational Identity Capital, and Stratification Under Conditions of Academic Capitalism. *Higher Education*, 73 (6), 981–997. doi:[10.1007/s10734-017-0118-0](https://doi.org/10.1007/s10734-017-0118-0)
- King, R., Marginson, S., Naidoo, R. (eds.). (2011). *Handbook on globalization and higher education*. UK: Edward Elgar Publishing.
- Kwiek, M. (2001). Globalization and higher education. *Higher education in Europe*, 26 (1), 27–38.
- Kymlicka, W. (2014). The essentialist critique of multiculturalism: Theories, policies, ethos. *Ethos* (May 2014). Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper No. RSCAS, 59.
- Lanzendorf, U., Kehm, B. M. (2010). Student and faculty transnational mobility in higher education. In: Peterson, P., Baker, E. and McGaw, B. (eds.). *International Encyclopedia of Higher Education*, vol. 4. (559–565). Elsevier: Oxford.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3 (1), 47–57. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Li, M., Bray, M. (2007). Cross-border flows of students for higher education: Push–pull factors and motivations of mainland Chinese students in Hong Kong and Macau. *Higher education*, 53, 791–818.
- Lindseth, A., Norberg, A. (2004). A phenomenological hermeneutical method for researching lived experience. *Scandinavian journal of caring sciences*, 18 (2), 145–153.
- López-Duarte, C., Maley, J. F., Vidal-Suárez, M. M. (2021). Main challenges to international student mobility in the European arena. *Scientometrics*, 126 (11), 8957–8980.
- Lucas, S. R., Sztatowski, A. (2014). Qualitative comparative analysis in critical perspective. *Sociological Methodology*, 44 (1), 1–79.
- Metcalfe, A. S. (2017). Nomadic political ontology and transnational academic mobility. *Critical Studies in Education*, 58 (2), 131–149.
- Momeni, F., Karimi, F., Mayr, P., Peters, I., Dietze, S. (2022). The many facets of academic mobility and its impact on scholars' career. *Journal of Informetrics*, 16 (2), 101280.

- Münch, R. (2014). *Academic Capitalism: Universities in the Global Struggle for Excellence*. London, UK: Routledge.
- Nail, T. (2022). What Is the Philosophy of Movement?. *Mobility Humanities*, 1 (1), 6–22.
- Nikou, S., Luukkonen, M. (2023), “The push-pull factor model and its implications for the retention of international students in the host country”, *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*, vol. ahead-of-print, no. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/HESWBL-04-2023-0084>
- Paasi, A. (2015). Academic capitalism and the geopolitics of knowledge. *The Wiley Blackwell companion to political geography*, 507–523.
- Pereira Ramos, M. (2014). Mobility, Internationalisation, Higher Education: European Challenges. In: Dima, A. M. (ed.). *Handbook of Research on Trends in European Higher Education Convergence*, 44–62. IGI Global.
- Portes, A., Guarnizo, L. E., Landolt, P. (2017). Commentary on the study of transnationalism: Pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 40 (9), 1486–1491.
- Richardson, J., Zikic, J. (2007). The Darker Side of an International Academic Career. *Career Development International*, 12 (2). doi:[10.1108/13620430710733640](https://doi.org/10.1108/13620430710733640)
- Smith, R. A., Khawaja, N. G. (2011). A review of the acculturation experiences of international students. *International Journal of intercultural relations*, 35 (6), 699–713.
- Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of business research*, 104, 333–339.
- Sakhieva, R. G., Ibatullin, R. R., Biktemirova, M. K., Valeyeva, G. K., Pchelina, O. V., Valeyeva, N. Sh., Minsabirova, V. N., Khairullina, E. R. (2015). The Essential, Objective and Functional Characteristics of the Students’ Academic Mobility in Higher Education. *Review of European Studies*, 7 (3), 335–340.
- Skrbiš, Z. (2008). Transnational families: Theorising migration, emotions and belonging. *Journal of intercultural studies*, 29 (3), 231–246.
- Slaughter, S., Leslie, L. L. (2001). Expanding and elaborating the concept of academic capitalism. *Organization*, 8 (2), 154–161. doi: [10.1177/1350508401082003](https://doi.org/10.1177/1350508401082003)
- Slaughter, S., Rhoades, G. (2004). *Academic capitalism and the new economy: Markets, state, and higher education*. Jhu press.
- Smith, M. J. (1998). *Social science in question: towards a postdisciplinary framework*. Sage.
- Tran, N. H. N., Amado, C. A. D. E. F., Santos, S. P. D. (2023). Challenges and success factors of transnational higher education: a systematic review. *Studies in Higher Education*, 48 (1), 113–136.
- Valiente, C., Swanson, J., Eisenberg, N. (2012). Linking students’ emotions and academic achievement: When and why emotions matter. *Child Development Perspectives*, 6 (2), 129–135. doi:[10.1111/j.1750-8606.2011.00192.x](https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2011.00192.x)
- Van Der Wende, M. (2015). International academic mobility: Towards a concentration of the minds in Europe. *European review*, 23 (S1), S70–S88.
- Wall, T., Perrin, D. (2015). *Slavoj Žižek: A Žižekian gaze at education*. London: Springer.
- World Bank (2017). *The Global Talent Competitiveness Report 2017*. Washington, DC: World Bank.